

Foton: Mari Dahl Adolffsson

Folkelig konst i kampen för överlevnad

– Konst behöver inte ha ett budskap, men just nu har den det här i Sydafrika, säger John Steele på Walter Sisulu University i East London. Där är han ansvarig för institutionen för konst.

— **DET FINNS EN VÄLDIGT STARK GRUPP** av unga konstnärer inom olika media som låter konsten vara bärare av budskap som visar de problem vi har och den uppbyggnad vi och vårt land befinner oss i.

Många arbetar med sina egna kulturella etniska uttryck, fortsätter han och berättar om en konstnär som arbetat med ritualer inom xhosa-kulturen, bland annat med att visualisera imbeleko, ceremonin när ett barn blir presenterat för släkt och förfäder.

– Sådant har ett enormt värde för vår kunskap om varandra, mellan de olika etniska grupperna. I dag pratar vi mycket om att vara oberoende och hitta vårt eget sätt att vara originella. Många sydafrikanska konstnärer har också genom detta nått internationell uppmärksamhet, berättar han.

Ett sådant exempel är ett broderiprojekt i det lilla fiskesamhället Hamburg strax utanför East London som startades för några år sedan. Tanken var att få in pengar för att kunna köpa bromsmediciner till samhällets hivklinik. I dag har kvinnornas broderier rönt stora framgångar. Ett av dem hänger i sydafrikanska parlamentet i Kapstaden och ett annat är på en två år lång turné i Kanada och USA.

– Jaa, projektet har vuxit på ett sätt man aldrig kunde ha anat vid starten, berättar Jackie Downs, som är arbetsledare.

Broderiet i Kapstaden är 120 meter långt och berättar historien om Östra Kapprovinsen från för länge, länge sedan fram till 1994 när det nya demokratiska Sydafrika föddes.

Det andra arbetet, en altartavla, som är 3,9 meter hög och 6,6 meter bred, var utställd under den internationella aidskonferensen

i Toronto i augusti i år. Där imponerade den bland annat på gästande skådespelaren Richard Gere. Nu är den på turné i USA. Altartavlan berättar om hiv och aids i Hamburg. Både om hur det är i dag och om hur man ser på framtiden.

DET RÅDER EN LUGN OCH STILLA RO I HAMBURG. Samhället ligger utsträckt längs en grusväg som leder ut till havet. Korsande vägar håller på att förbättras eller byggas, vägarbetarna är många. Det känns romantiskt. Som om det konstnärliga skulle kunna få fritt utlopp här, så som broderierna verkar vittna om.

– Nej, så är det inte, inte för alla i alla fall, säger Jackie Downs och skrattar.

– För de flesta handlar det om pengar. Skulle de få ett bättre betalt arbete, även om det vore att bära sten som vägarbetare, så skulle de ta det jobbet.

Jackie berättar att en strejk i början av året visar att projektet givit kvinnorna något mer: Kraften och modet att reagera och kräva sin rätt. De broderande kvinnorna satte ett eget lås på dörren till projektets hus och krävde förhandlingar med ledningen.

– Vi såg det som positivt. De krävde mer betalt. Tyvärr kunde de inte få det, men vi fick en chans att visa hur allt hängde ihop med ekonomin. Vi hade just fått betalt för broderiet i Kapstaden. Det var mycket pengar och kvinnorna upplevde det som om vi inom ledningen fick mycket mer än dem. När vi visade vad materialet kostade och hur mycket vi betalar för hyra, el och vatten här i huset, löste sig allt. Några lämnade oss för de kände

sig besvikna, men de flesta finns kvar. De som arbetar här tjänar inte mer än mellan 300 och 500 kronor i månaden.

John Steele är upprörd över det eurocentriska förhållnings-sättet som de flesta har när det gäller hantverk och dess värde.

– Hantverk värderas lägre än annan konst. Men inom till exempel xhosa-kulturen är det inte så. Där använder ett gemensamt uttryck för all konst: umsebenzi wesanda. Det betyder "gjort av handen" och ger lika värde åt alla konst, berättar han.

ÄVEN I PROJEKT SOM STÖDS av kulturdepartementet och kommunen har konstnärerna svårt att få det att gå ihop.

Mitt i East Londons största förort Mdantsane ligger ett konstcentrum för ungdomar där kulturdepartementet står för material och transport medan el och vatten betalas av kommunen. Här är tanken framförallt att skapa alternativa möjligheter till jobb för arbetslösa ungdomar för att hålla dem borta från gatan.

– Ingen som kommer hit får lön, men de kan sälja det de tillverkar eller ta betalt för den teater eller dans de medverkar i, berättar Mncedisi Jabavu, som är chef för centret.

– Vi tränar ungdomarna så att de kommer på en sådan nivå att de kan starta sin egen verksamhet. Många ungdomar arbetar i dag på olika ställen i kommunen med kultur och konst och kan i alla fall få ihop lite inkomst, fortsätter han.

TROTS ATT DET ÄR TIDIG MORGON är det full aktivitet. I ett av rummen arbetar Loyiso Mkalipi sedan tre och ett halvt år tillbaka. Han är konstnär och keramiker. Just i dag jobbar han med några koppar.

– Koppar är populärt bland turister. Snart är turistsäsongen här och vi hoppas många ska besöka oss. Jag måste ju sälja för att klara mig, säger han och sveper runt med handen i rummet. Här finns bland annat ett självporträtt, en tavla som handlar om när en traditionell medicinman återställer sina krafter, en annorlunda grön bläckfisk i keramik, och många koppar och krukor i olika färger.

I rummet intill syr några kvinnor traditionella xhosadräkter. Nozakhe Mema byter snabbt om för att bli fotograferad.

– Kan du hjälpa oss med marknadsföring? frågar hennes kollega Vuyelwa Jack. Sy det kan vi, dansa traditionell dans också, men att locka turister hit, det är vi inte så bra på. Snälla, hjälp oss.

Mncedisi nickar och säger:

– Vi försöker nå ut på olika sätt och hitta kanaler för att locka hit fler besökare, men det är inte lätt.

I CATA, EN BY LÅNGT UT PÅ LANDSBYGDEN i Östra Kapprovinsen, hänger några tavlor i ett nyligen öppnat museum. Tavlorna är ett samprojekt mellan invånarna i olika byar i området och Walter Sisulu University. Byarna ingick alla i den tvångsförflyttning som apartheidregimen genomdrev från 30-talet och framåt.

Konsten har kommit till för att påverka. För att skapa bestående minnen av det som var. Och för att synliggöra bybornas drömmar om framtiden. Konsten är en del av kampanjen Vulumasango Singene, som betyder "öppna dörrarna så att vi kan komma in", och som kräver upprättelse i form av ekonomisk kompensation för dem som förlorade sin mark eller tvångsförflyttades under apartheid.

Pumlani Mbanga, som är utbildad vid Walter Sisulu, har arbetat med projektet i 19 byar:

– För mig är detta ett bra projekt. De jag arbetar med är utbildade och arbetslösa. Nu får de kunskap om konsthantverket samtidigt som de arbetar för att få kompensation från regeringen, säger han.

Det startade med att de äldre byborna berättade om hur livet var när de växte upp, före tvångsförflyttningarna. Man gick sedan vidare till hur det var under själva förflyttningarna och slutligen behandlade man hur livet ser ut i dag. Tillsammans med de konststuderande fick byborna möjlighet att uttrycka det lidandet de utsattes för under den tiden och deras visioner inför framtiden.

Byborna hoppas nu på att kunna sätta större press på politikerna. Får de igenom sina krav på kompensation handlar det om stora pengar, åtminstone 50 000 kronor per familj.

MARI DAHL ADOLFSSON